

Minevik ja tulevik magavad ühes voodis.

– Paavo Haavikko

Ka mina kogesin ja nägin seda kõike.

Suuri lootusi.

Uusi laagripaiku.

Õise vihmametsa ähvardavaid huikeid, sahinaid, vaikust.

Hirmu, et järgmisel päeval on kirja pandud sõnad kadunud ja tuleb otsast peale hakata.

Painajalikke unenägusid, kus hommikul on pärgamendist ja sõnadest järel ainult puru.

Vaikset kōdunemist meie ümber ja meie südames.

Peterburi tuul

2010

On aastasaja, aastatuhande hämar alguspool. Varakevadine tuuleil keerutab Kolmainu sillalt üles liiva ja peenikest graniidipuru, piitsutab seda jalakäijatele halasamatult näkku. Emma ja Stella kõnnivad teineteise kannul kitsal kõnniteel. Emma hoiab kapuutsiäärt näo ees, Stella pea on kumaras, et liiv hammaste vahele ja silma ei läheks. Rohelise sillasepise vahelt paistab mere poole triivivaid jäälahmakaid, mille õõnes lõnksumine vastu sillasambaid kostab isegi üle liiklusrumina.

„Kuu aja pärast hakatakse sildu tõstma. Kas see jää üldse sulab ära,“ ütleb Stella, aga ema ei kuule teda.

Märts on üks neid kuid, mida ta siin ei salli, kõige hullem kuu. Vanaema Helene ütles ikka, et märtsis lahkub kõige rohkem inimesi, sest peale surmaheitluse peavad nad võitlema ka looduse ja lootusetusega, suveni on veel nii pikk maa.

„Mis lahkub? Kuhu nad lahkuvad?“ küsis väike Stella vanaemalt. „Millest sa räägid?“

Ja vanaema vastas, armutult ja otse, nagu ta selliseid asju ütles: surmast, surmast räägin, märts on surmakuu.

Ja tal oli õigus, mõtleb täiskasvanud Stella nüüd, vanaema ise suri ka märtsis. Võib-olla ta rääkis algusest peale iseenda surmast.

Silla otsas vaateplatvormil jäävad ema ja tütar seisma ja vaatavad tagasi.

„Hõhh. Kas siin on alati selline tuul?” pomiseb Emma.

Alati, vastab Stella mõttes. Nagu sa ei teaks. Muu võib siin muutunud olla sellest ajast, kui sina Leningradi vahet käisid, aga mitte tuul. Ja mitte valgus, see on samasugune.

Stella kehitab õlgu ja rullib graniiditeri saapatalla all.

Kunagi tähistas Leningrad Stellale kohta, mis iga natukese aja tagant neelas tema ema. Need olid aastad, kui õde Laura käis algklassides, Stella oli teismeline ja ema kirjutas väitekirja ning kaitses selle lõpuks Leningradi ülikooli juures. Sel ajal käis ema nii tihti Leningradis, et rääkis Neeva-äärse linna tänavatest ja linnaosadest sellise tuttavlikkusega, nagu oleks hoopis seal tema päris kodu ning see kodu, kus olid Stella ja väike õde Laura ja isa, oleks olnud ainult ajutine vahepeatus. Stellal oli siis tihti tunne, et kui ta sirutaks käe, et emast kinni võtta, teda enda poole tõmmata, jääks ikka natuke puudu, sõrmed ei ulatuks päriselt temani.

Ometi oli nüüd läinud ligemale kolm aastat, enne kui ema talle siia külla tuli. Alati oli leidunud mõni takistus, Stella ei olnud lõpuks enam kindel, kas need olid ainult juhused või hoopis ettekäänded. Ta ainult aimas, et oli veel miski või keegi, mis ema takistas, aga küsida polnud ta kunagi julgenud või tahtnud. Ta ei leiagi sellele õiget nime, võib-olla ei olnudki asi julgemises või tahtmises, vaid õige aeg oli mööda läinud või polnud seda kunagi tulnud.

Aga nüüd oli ta siin ja nad olid teel kesklinna, Vene muuseumi, sest just sinna tahtis ema põikpäiselt minna,

kuigi Stella oli loetlenud talle kesklinna uusi muuseume ja vaatamisväärsusi, kus ema polnud kunagi käinud. „Jah, eks ma vaata,” oli ema öelnud.

„Sa ei pea minuga kaasa tulema,” ütles ta Stellale hommikul. „Ma olen hea meelega mõne tunni üksi. Vaatan rahulikult näitust. Meenutan. Sa ei pea tulema.”

Ta kordas seda erinevas sõnastuses mitu korda.

Kuid Stellal olid omad põhjused. Ta tahtis korterist välja pääseda, ta pidi välja pääsema. Hommikul, kui Ruth oli kooli läinud, lahkus tavaliselt ka tema, kuigi oma tööd oleks ta väga hästi saanud teha ka kodus. Mõnikord läks ta muuseumi. Või veetis aega mõnes raamatupoes. Lugemates kohvikutes, nii kaua, kui tundus viisakas. Kirikutes oli hea rahulik, ainult et seal ei olnud tavaliselt kusagil istuda. Kui ilm lubas, ta kõndis. Põhiliselt istus ta raamatukogus. Et mitte olla kodus. Et mitte mõelda *sellest*.

„Ma lihtsalt saadan sind, Mihhailovski teatrini, kõnnin koos sinuga. Mul on vaja ... asju ajada ... Jah, ma ajan vahepeal asju ja pärast saame kusagil keskklinnas jälle kokku, mõnes kohvikus või ...”

„Hea küll,” andis ema lõpuks alla.

Terve tee on ema olnud väga vaikne. See võib tulla ilmast või sellest, et kui sattuda nii pika aja tagant kohta, mis on kunagi olnud osa argipäevast, aga on nüüd võõraks jäänud või muutunud, haagib see meid lahti nii iseendast, ajast kui ka sellest paigast ja jätab segaduses hulpima, ja sellega saab toime tulla ainult vaikides, sest sõnu sellele pettumusesegusele igatsusele lihtsalt ei ole.

Nad kõnnivad üle Marsi väljaku, tulevad Mihhaili lossi juures üle Moika silla ja lähevad mööda Sadovaja katkist

kõnniteed piki pargi varbaeda kuni Inseneri tänava nurgani. Etnograafiamuuseumi juures aeglustab ema sammu ja Stella järgib vaistlikult tema tempot. Ta teab, et muutus on toimunud ema sees, tasapisi, mida lähemale nad kesklinnale on jõudnud, ja teda ei jäta kuidagi maha tunne, et mitte ema ei ole tema külaline, vaid hoopis tema on külas emal, ainult et mitte selles ajas, vaid minevikus ja võib-olla üldse väljaspool aega.

Muuseumi väravale lähenedes jääb ema lõpuks päris seisma. Ta surub käed sügavale taskusse, vaatab läbi varbaia palee hoovi ja Stella ei ole kindel, mida ema täpselt näeb, kas muuseumiesise platsi avarust, inimesi, sammastega fassaadi või kõike kokku või mitte midagi ja tema pilk on rohkem pöördunud endasse.

Stella teab ilma ütlematagi, et siit edasi tahab ema minna üksi ning et osa temast vist ongi juba läinud, rutanud iseendast ette. Ema pilk on nii eemalolev, et Stella ei hakka üle kordama, et kolme tunni pärast siis, Dom Knigi teise korruse kohvikus, kiiret ei ole, mul on raamat kaasas, joon kohvi ja ootan nii kaua kui vaja kõigi nende habemikest vene kirjanike seltsis seal seintel, see on hea seltskond.

Emal läheb raudväravast sisse ja Stella jälgib tema eemalduvat selga, kuni see on äravahetamiseni sarnane teiste tumedates riietes inimkogudega ja kaob lõpuks kaaristu alla.

Stella läheb üle tee, pisikesse parki Mihhailovski teatri esise platsi keskel. Skväär öeldakse selle kohta. Haljasala on sel aastaajal kõike muud kui haljas – see on paljas, lage ja porikarva. Stella vaatab läbi raagus puuvõra üles, halli

taevasse. Alasti okstel pole veel märgata ühtegi punga. Ta tõmbab kindas käega hooletult üle täksitud pargipingi, tõdeb selle piisavalt puhtaks ja istub.

Ta vaatab ringi. Linn. Alguses võõras, nüüd juba tuttav. Kodu. Ta on astunud üle selle piiri, kus teab juba ette, et kui tuleb ära minna, jääb ta seda taga igatsema: kunagine kodu, minevik, lõplikult läinud. Nagu varem teised linnad, kus ta on elanud, kodumaal ja maailmas. Kohad, kuhu tagasi minnes võib mõni tänavanurk oma erilise valgusega või mingis kindlas kohas muutumatuna säilinud lõhn või täpselt samasugusena korduv heli kaasa tuua terve mälestuste laviini. Kohad, kust on mindud ja millele saab ainult tagasi vaadata.

Kolme aasta eest, kui nad alles pidid siia tulema, oli kõik olnud teisiti.

„Ma kardan,“ ütles Stella, kui nad olid Andersile ootamatult tulnud tööpakkumist varahommikuni arutanud. Ta pidi paari päevaga vastuse andma, koht pangafiliaalis oli vaja ruttu täita.

„Mida sa kardad?“ küsis Anders.

„Seda linna,“ oleks Stella tahtnud vastata, aga ta teadis, et see vastus on kahele sõnale vaatamata nii suur, et ta ei suudaks seda Andersile selgitada. See tähendas ühekorraga „see on ju vaenulikul Venemaal“ ja „see linn tekitab minus ebamugavust, ta nagu teaks midagi, mida mina ei tea“ ja „see linn on nii muutunud ja see ei sobi mulle“. Aga selle asemel ütles Stella hoopis: „Ma kardan, et Ruth ei saa seal head haridust, need rahvusvahelised koolid, need ei valmista ju siinsetesse ülikoolidesse astumiseks korralikult ette.“

„Ruth on tubli tüdruk, tema pärast sa küll ei pea muretsema,” vastas Anders.

Rohkem sõnadesse mahtuvaid argumente Stella ei leidnud. Enda pärast ta ju ei muretsenud, tema sai oma tõlketööd teha kus tahes. Ta vaikus, segas suhkrut oma musta kohvi sees ja jälgis tumedat keerist, kuni see paigale jäi.

„See tasub ära, igas mõttes. Meil jääb aega ringi rännata ja. Võib-olla ma saan isegi oma raamatut edasi kirjutada. Keskkonnavahetus teeb head.”

Andersi raamat. Tema ammune suur armastus, valutusetked. Andersist oleks pidanud saama ajaloolane. Kui Stella kunagi küsis, miks ta kõigele vaatamata hoopis juristiksi õppis ja panka tööle läks, keeras Anders vastuse naljaks: töö on töö ja armastus on armastus; pealegi: kõik ju lähevad panka tööle.

Ja see oli tõsi, üheksakümnendate Eestis paljud läksidki, isegi Stella jõudis kolm kuud teller olla.

Stellal oli hea meel, et Anders jälle oma raamatust mõtleb. Ta polnud enam ammu sellest rääkinud.

„Hea küll. Siis lähme,” ütles Stella lõpuks.

Anders küünitask üle laua ja suudles teda põsele. „Siis on hästi.”

„Küll meile hakkab seal meeldima. Ma luban.”

Selliseid asju ei saa lubada, sa ei saa rääkida teise eest, vastas Stella mõttes, aga ka seda ei saanud välja öelda.

Kõigele vaatamata on see linn nüüd muutunud koduks, ka talle, kuigi aeg ja põhjused on nii teistsugused kui emal. Kodu on seal, kus on su asjad ja mõned lähedased

inimesed, kes sind ankrus või pinnal hoiavad – nii öeldakse. Ja nii ta tookord mõtles: pinnal, inimesed.

Kas ta nüüd, pärast kõike, mis on juhtunud, peaks sellest linnast teistmoodi mõtlema? Kas linn on süüdi selles, milliseks inimesed muutuvad? Kas koht saab olla süüdi selles, mida inimesed teineteisele või endale teevad?

Vares lendab hääletult üle Stella vaatevälja ja maandub puude alla, ajab pea viltu ning vaatab talle otsa. Stella jääb lindu silmitsema, mõne hetke vaatavad nad tõtt. Tema pilk ei lase veel varesest lahti, vares ei lase veel Stella pilku lahti. Stellale tundub, et ta tunneb linnu ära. Kas sa oled seesama lind? mõtleb ta. Vares ajab pea viltu, ei vasta.

Muutus

2010 / 2009

Õhtul, kui kõik muutus, oli ta tänaval kõndides virgunud varese kraaksatuse peale. Lihtne, maine heli, sama hästi oleks see võinud olla autosignaali, kellegi naer, kauba- jaamas kolinal liikvele lõnksatav rong, paneelikolksatus kõrvaltänavale uue maja ehitusel, ükskõik missugune taustasüsteemist eristuv hääl, mis ei olnud mõeldud temale, aga mida ta kuulis ja mis katkestas pooleli olnud mõtte, nii et hetk hiljem ta enam ei mäletanud, mis see mõte oli – kõik need olemise tavalised katkestused.

Juba oli pime, Peterburi varajane ja niiske hilissügise pimedus. Stella kõndis koju metroojaama vastast poest, natuke suurema ringiga kui tarvis, sest millegipärast tahtis ta enne külmade kiviseintega korterisse sulgumist veel natuke jalutada. Siis kuuliski ta äkki varest ja sekund, kaks, kolm hiljem märkas ta selles ebatõenäolises kohas, sellel ebatõenäolisel ajal Andersit, õigemini arvas märkavat, ja rõõmustas selle üle ning oli kohe ka üllatunud oma rõõmust või kergendusest, jah ennekõike kergendusest. Anders oli hommikul öelnud, et tuleb täna hiljem, parandus: hilja – nõupidamine, läheb pikalt –, ja Stella ei küsinud rohkem, sest ta teadis, et vastus on nagu ikka: sa tead, ma ei saa sulle täpsemalt rääkida.

Mees astus teisel pool teed temaga samas suunas,

Stella kiirendas sammu ja mida lähemale ta jõudis, seda kindlam ta oli, et see on tõepoolest Anders. Ta tundis ära mehe hallikirju kalasabamustris palitu ja pruunid kingad, ta oli näinud, kuidas Anders neid hommikul viksis, jalg taburetile tõstetud, viuh-viuh, seetõttu ta teadis isegi, millised sokid mehel jalas on, rombimuster oli Stella silmades, kui mehe suu rääkis: hiljem, nõupidamine, pikalt.

Andersi kõrval märkas Stella heledapäist naist, punane mantel ja valgelt kumav sall – kaks võõrast näisid olevat juhtunud astuma sama sammu ja Stella otsustas, et ei hakka meest hüüdma, hüüab tänavanurgal, kui Anders peab nagunii üle tee tulema, ja siis nad kõnnivad koos koju.

Ent korraga jäi naine suure kivimaja trepikojaukse ees seisma ja peatus ka Anders. Nad vaatasid teineteisele otsa, Anders ja naine, see ei kestnud kaua, võib-olla paar sekundit, ja siis kohe hakkas naine käekotist midagi otsima ning Anders seisis tema kõrval, ootas, seisis ega astunud veel edasi.

Ikka veel ei jätnud ta naisega hüvasti, vaid oli paigal, ajas pea kuklasse ja silmitses kauni juugendmaja fassaadi – või lasi helvestel näole sadada, sest oli hakanud langema kerget lund, mis tegi selle halli linna alati natuke ilusamaks.

Vares kraaksatas uuesti kusagil päris lähedal. Stella registreeris selle heli, ent ei pöördunud vaatama, vaid jälgis endiselt Andersit ja naist, kes leidis lõpuks, mida oli otsinud, leidis võtme ja astus ukse juurde. Tema juustes oli lund, helbed olid joonistanud mantlile salliga sama värvi mustri. Naine vaatas üle õla Andersile otsa ja alles siis,

pärast seda pilku – pikka pilku, mis pidi midagi ütlema või küsima, Stella ei võinud seda näha – sirutas ta võtme käe ukse juurde. Ning kui uks avanes, astus naine sisse ja viimane, mida Stella trepikojas süttinud lampide valgelt nägi, oli Andersi selg ukseavas ja siis kohe sellest seespool, Andersi trepikojasügavusse kaduv kalasabamustris selg, samal ajal kui uks aegluubis sulgus.

Hiljem ei suutnud Stella täpselt meenutada, kas ukse paugatus, selle õõnes ja raske kaja kõlas ainult tema peas või juhtus see päriselt, sest oli ka teine pildirida, kus hääled olid maha keeratud, kõik oli tumm ja valgustki oli vähemaks jäänud. Ta ei teadnud, kumb on tõsi.

Teadis ainult seda, et ta seisis teisel pool tänavat ja vahtis suletud ust, tundis, kuidas tema sisikond kokku kisub, ja püüdis endale kinnitada, et sellele kõigele peab olema mingi muu seletus, ehkki ainuüksi sõna „muu” oli selles lauses valesti, rääkimata kõigist teistest sõnadest. Ta teadis väga hästi, mida ta oli näinud, seletust ei olnud vaja – või siis oleks seletusele kuulunud kogu ülejäänud elu ja muutnud ei oleks see midagi, sest musta valgeks rääkida ei saa. On silmapilke, mis jagavad aja kaheks, ja see oli just üks niisuguseid hetki.

Kui Stella oleks pea kuklasse ajanud nagu Anders ennist, vaadanud algul välisukse kaare kohal rippuvat vana roostest söödud teraslaternat ja selle valgusvihus liuglevaid lumeräitsakaid, tõstnud pilgu mööda silmitute atlantidega fassaadi ning rohelisse võrku mässitud rõdupiirdeid, mis murenesid nagu kõik muu selles lagunevas linnas, oleks ta näinud neljanda korruse korteriaknas süttivat tuld. Ja kui ta oleks olnud lind või ingel, kes

saab vabalt lennata, või kui see oleks olnud lugu, mida ta kujutleb või välja mõtleb, ja tema fantaasia oleks saanud linnule või inglile järgneda, oleks ta näinud, kuidas mees ja naine – lihtsalt mees ja naine, mitte Anders ja too võõras – seisavad keset esikut ja vaatavad teineteisele otsa, korteriuks nende selja taga on sulgunud, mantlid on veel seljas, neist õhkub külma, kuigi lumi riietel on hakanud sulama, saapad on jalas, kingad on jalas – rombimustriga sokid on jalas –, laevalgus on kollakas ja natuke kõle, linoleum esikupõrandal on vana ja kohati kummis, suur antiikpeegel lainetab ja moonutab. Ja ta oleks näinud, kuidas naine astub mehele lähemale, peaaegu tema vastu, küünitab mehest mööda ja kustutab selle neetud armutu valguse, ja rohkem ei peaks ta sellest stseenist nägema, kuigi ta ongi juba näinud kõik.

Vares hüples üsna Stella jalgade juures kõnnitee servas, Stella kuulis tema küüniseid asfaldi kraapimas, lind tegi viimase hüppe päris lähedale, napsas talle silma vaadates rentslist palukese ja tõusis sellega lendu. Tiivad plagisesid eemale.

Stella pöördus minekule, tundis, kuidas seest läheb aina külmemaks ja vaiksemaks, nagu hakkaks sisemus tasapisi jäätuma. Kui selle jääpinna sisse aken puhastada, ilmuvad sealt vanad pildid. Kõik on kunagi olnud.